

РЕЛІГІЙНІСТЬ В ЇЇ СУТНОСТІ, ВИЯВАХ, ВІДНОСИНАХ

УДК 2-675

Горкуша Оксана та Филипович Людмила. Міжконфесійний діалог в сучасній Україні: доцільність та ефективність його здійснення в умовах війни

***Анотація.** В статті розглядається стан міжконфесійного спілкування в Україні, наявні діалогові майданчики, які тривалий час створювалися стихійно, а тепер виростають до певної мережі. Виокремлюються 5 типів міжконфесійних діалогів, зокрема міжконфесійно-колегіальні, конфесійно-міжконфесійні, громадянсько-міжконфесійні, інтелектуально-просвітницькі – міжконфесійні, зовнішньо інспіровані – міжконфесійні; аналізуються їх ефективність, виходячи з мети діалогу, тематики, мови, методологічних підходів, критеріїв до правил ведення і суб'єктів, запрошених до діалогу. Наводяться рекомендації щодо успішності міжконфесійного діалогу в Україні в умовах війни.*

***Ключові слова:** міжконфесійний діалог, гібридна війна.*

***Abstract.** The article O.Horkusha, L.Fylypovych «Interfaith dialogue in contemporary Ukraine: expediency and efficiency of its implementation in the conditions of War» discusses the state of interfaith communication in Ukraine, available dialogue platforms, which were created spontaneously for a long time, and now they grow up to a certain network. There are 5 types of interfaith dialogs (interdenominational - collegial, denominational - interdenominational, civic-interdenominational, intellectual-educational - interconfessional, external-inspired - interdenominational), their effectiveness is analyzed, based on the purpose of the dialogue, topics, language, methodological approaches, criteria for the rules of conduct and subjects invited to the dialogue. The recommendations on the success of the interfaith dialogue in Ukraine in the conditions of war are given.*

***Key words:** interfaith dialogue, hybrid war.*

Вступ. В Україні відбувається велика кількість найрізноманітніших міжконфесійних зустрічей на різнорівневих діалогових майданчиках стосовно різних тем (від теологічних до буденних). Тривалий час міжконфесійний діалог провадився стихійно, з вузькоконфесійними цілями або ж задля конкретної політичної мети. Була відсутня системність, цільовість, стратегічність. Це особливо стало видно в новій ситуації - ситуації анексії Криму та війни на Сході України. Бо ні суспільство, ні держава, ні релігійні організації, як виявилось, теоретично (на рівні концепції) і практично (на рівні навиків) не готові до діалогу в умовах війни. Тому *метою* статті є довести доцільність проведення

міжконфесійного діалогу в Україні в умовах війни, типологізувати існуючі діалогові майданчики, визначити їх ефективність і сформулювати рекомендації до активізації міжконфесійного спілкування.

Ступінь дослідженості. Впродовж тривалого періоду українські релігієзнавці цікавилися станом міжконфесійного діалогу у глобальному світі (міжнародний масштаб) та, що найбільш актуально для нас, в поліконфесійній сучасній Україні. Про складну історію тенденцій до утвердження міжрелігійної злагоди в глобальному масштабі йдеться в цілій низці статей українських вчених, які визначали, за якими стратегемами різні конфесії підходять до справи міжконфесійного діалогу [1, 2, 3, 4, 5]. Так, зокрема, аналізуючи міжрелігійний діалог у світі, Л.Филипович зазначила, що його завданням стає “будувати людяніший світ”. Це і є, з точки зору релігійних суб’єктів, “діалогом спасіння” [1], адже іншими (недіалогічними) методами зарадити вибуховій конфліктогенності сучасності неможливо. Тож головною стає соціальна значимість міжрелігійного діалогу, бо ж сьогодні релігія виходить за вузькі межі своєї функціональності, вона переростає в дієвий чинник налагодження порозуміння між людьми в ім’я спасіння людства. І хоча міжрелігійний діалог, а тим більше – міжконфесійна згода, сьогодні не видається вкрай необхідним консервативним чи націленим на замкнутість культурного простору певного народу групам (релігійним, конфесійним, політичним), його потреба є невідворотною у глобальному масштабі, оскільки “світ, як би комусь не подобався цей процес і не хотілося його призупинити, внаслідок глобалізації останнього, рухається до полі-, навіть мультизації, до багатоманіття, різнобарв’я, гетерогенності. Єдина можливість бути почутим – це вислухати іншого, що можливо лише через діалог” [1, с.161]. На противагу консервативним чи песимістичним або ж романтично налаштованим богословам та дослідникам, сучасні українські релігієзнавці зазначають, що “основне в діалозі – вміння слухати і здатність почути, щоб зрозуміти, але не обов’язково прийняти, позицію іншого”.

В ім’я належного життя людини та збереження людства різноконфесійним богословам доведеться будувати мости взаємопорозуміння між різними релігійними парадигмами, зокрема в соціальних програмах [6] та антропологічних уявленнях, у їхній компетенції обґрунтовувати необхідність злагодженої діяльності в поліконфесійній дійсності заради Спасіння й у вічній перспективі.

Світські аналітики жодним чином не сумніваються у потребі конфесійних пошуків можливості обґрунтування міжрелігійної злагоди, адже від останнього залежить суспільний спокій та співпраця щодо збільшення комфорту життя різноконфесійних мешканців одного локального суспільного контексту. Це безпосередньо стосується й сучасної України, складна історія народу якої спричинила до

конфесійного розділення титульної нації. Толерантизація міжконфесійних відносин є одним із завдань, методологію досягнення якого формулюють академічні релігієзнавці [7]. Тут нестабільна політична ситуація щомиті посилює розкол не лише на рівні майновому, ідеологічному, цивілізацієцентричному, культурному, а й духовному та конфесійному, адже невільними заручниками за цих умов стали не тільки громадяни нашої країни, але й ті релігійні організації, які опікуються духовним здоров'ям останніх [8, 9, 10]. Вочевидь, що оскільки в даному випадку мета (духовно-моральне здоров'я народу) міжконфесійної злагоди нами вбачається в контексті українолокалізованому, то й суб'єктами, спроможними на утвердження такої, нами припускаються україноцентричні конфесії, саме ті, які вбачають свою місію в духовному оздоровленні й спасінні українського народу, не намагаються вихолостити його ментальну сутність, виправити історичну пам'ять в угоду "найважливішим" суб'єктам міжрелігійного та міжконфесійного діалогу на глобальному рівні. Тими, що почуваються українськими за покликом душі пастви, за потребою розділити історично-духовну долю народу, за усвідомленням відповідальності за його спасіння перед обличчям вічності [11, 12, 13].

Актуальність теми міжконфесійного діалогу для українських релігієзнавців збільшилась у зв'язку із сучасними обставинами поліконфесійної України (загарбницька війна Російської федерації проти України з використанням релігійних суб'єктів та конфесійної риторики як знарядь її ведення). Надважливим для з'ясування цих факторів є сучасний релігієзнавчий аналіз контекстуальності релігії, зокрема її взаємодія із суспільною свідомістю [14, 15], світоглядом [16, 17], політикою [18, 19, 20, 21, 22], правом [23], мораллю [24] тощо. Тож ряд нещодавніх статей академічних релігієзнавців присвячені щонайперше з'ясуванню вихідних позицій суб'єктів діалогу з їхніми автономними очікуваннями, специфічними точками бачення, провідними дискурсами, що задають мету, на досягнення якої спрямований суб'єкт, що долучається до діалогу, предметно-проблемної локації та адекватної методології формулювання "мови порозуміння", коректності й адекватності підходів у його здійсненні [25, 26, 27, 28]. Особливості релігійної комунікації та сучасні трансформації комунікативних функцій релігії також є предметом ретельного аналізу українських релігієзнавців [29, 30] як і ідентичність релігійних суб'єктів [31, 32] та їхній досвід в сучасних суспільно-політичних умовах [33, 34]. Однак зрозуміло, що міжконфесійний діалог має й надалі лишатись предметом посиленого наукового аналізу академічних релігієзнавців.

Основний виклад. В періоди відносного миру міжрелігійний діалог є природним бажанням конфесій пізнати один одного, задовольняючи свої пізнавальні та ідентифікаційні потреби, які реалізуються в створення

більш комфортних умов для діяльності своєї церкви або релігійної організації. В умовах війни, особливо гібридної, ситуація загострюється і від бажання спілкуватися переходить в необхідність вести перемовини, щоб досягнути або ще більшої згуртованості, або ж трохи меншої агресивності. В умовах конфлікту, який виявляє не вирішені в мирний час проблеми у відносинах між суспільством і церквами, між державою і релігійними організаціями, між самими конфесіями, які роками накопичувалися, не розв'язуючись (наприклад, діалог всередині православ'я і заліковування внутрішньоправославного розколу; порозуміння між римо- і греко-католиками стосовно визнання греко-католицького патріархату як інституалізації права церкви Східного обряду; консенсус в протестантському середовищі щодо входження українських громад до пострадянських конфесійних структур), міжрелігійне протистояння особливо небезпечне, бо набуває агресивних і небезпечних форм.

За цих умов обґрунтовано постає питання: чи взагалі можливий діалог в період війни? чи є переговори (про припинення обстрілів чи передачі полонених) - діалогом? чи може вестися діалог з опозиційною стороною, з ворогом? чи можуть діалогізувати всі з усіма? чи можна під час діалогу обговорювати взагалі будь-які питання, а чи ж є якісь заборонені теми? чи можна заради життя, заради спасіння людей - з обох сторін - домовлятися з ворогом? чи всіх, в т.ч. і військових злочинців, потрібно визволяти? чи діалог - це панацея, тобто єдиний спосіб вирішення конфлікту. Чи він, діалог, за умов війни взагалі доцільний?

В українському суспільстві є декілька точок зору на такі загальні питання, які представлені як світськими, так і релігійними колами.

1) Є люди, які переконують, що не можна вести діалог під час війни: немає про що розмовляти, коли йде війна. Тому треба все заморозити, припинити на певний час будь-які перемовини. Тут виділяється: **активна антидіалогова позиція** (перемовин не може бути, у війні не домовляються, а перемагають) і **пасивна антидіалогова позиція** (церква не розв'язувала війни, вона до неї не причетна, і взагалі це не війна; церква має чим зайнятися в часи смуту, кризи, розпачу - вона покликана спасати душі людей).

2) **Нейтральна позиція**. Відносини, які склалися в мирний час, не руйнувати, але й не активізувати, не заморожувати і не ініціювати, цебто поставити в режим нейтралки. Вони по інерції самі по собі сприятимуть або не сприятимуть виходу із конфлікту.

3) **Активна позиція**. Діалог треба активізувати, зайнятися послідовним миробудуванням. Тільки в єдності всіх - віруючих і невіруючих людей - можна подолати плани Росії дестабілізувати ситуацію в Україні, розвалити Україну із середини, що страшніше війни. Тому потрібно відновити всі діалогові формати і майданчики, віднайти та

стимулювати старих перемовників і втягнути якомога більше нових людей до спілкування - від звичайних громадян до їхніх політичних, релігійних і громадських лідерів.

За кожною позицією ми бачимо конкретну партію, конкретну церкву, які обрали для себе певну тактику поведінки, а відтак в межах цієї загальної концепції відповідно й діють.

Що загалом показала ситуація війни в Україні в сфері міжрелігійного діалогу? Виявилось, що ні держава, ні релігійні інституції, ні міжкофесійні об'єднання, ні громадські організації не мають короткострокових чи довгострокових програм чи планів проведення діалогів, зокрема з організації діалогових майданчиків в умовах війни. Те, що працювало до війни, в мирний час, сьогодні має далекі стратегічні цілі. Воно і тактично може бути виправданим. Загалом всім зрозуміло, що будь-яка релігія прагне миру, що держави, а відповідно і суспільства, також мають жити в мирі, в т.ч. і в сфері релігійній: підтримувати відносини порозуміння небезпечніше, ніж жити в умовах ненависті і неприйняття. Але як вчиняти, якщо виникає конкретний конфлікт чи йде війна, якщо розпалюється ворожнеча між політичними, етнічними чи релігійними групами, якщо є загроза масштабної дестабілізації суспільства, якщо під удар фізичного винищення попадають мільйони людей, якщо формуються негативні стереотипи щодо іншого, бо загальна радикалізація в суспільстві зростає - те мало хто знає. І саме не в Україні. Хоча є країни, які сформуvalи державні концепції національної безпеки, серед яких є й тема духовної безпеки нації, де приймаються спеціальні закони, де чітко прописано, що має робити влада в ситуації небезпечного протистояння між релігіями, народами, окремими громадянами. При цьому складаються рекомендації і даються конкретні інструкції з того, як діяти в таких ситуаціях.

Незважаючи на це, на сьогодні, завдяки старанням багатьох структур (державних, наукових, релігійних, громадянських) міжконфесійний діалог в сучасній Україні ведеться і вже перейшов із стадії **стихійного** (випадкові чи принагідні зустрічі для вирішення якоїсь нагальної проблеми) до стадії **мережевої**. Мережева стадія міжконфесійного діалогу передбачає, що під впливом ситуативних можливостей та потреб декількома суб'єктами, інтереси яких збігаються у певній галузі чи сфері, створюється майданчик для міжконфесійного діалогу. Мету діалогу, тематику, мову (систему ідентифікаторів визначення вживаних сенсів), методологічні підходи, критерії до правил ведення і суб'єктів, запрошених до діалогу, встановлюють зазвичай організатори таких діалогових майданчиків згідно із власними автономними очікуваннями належного результату в дискурсі провідної для них парадигми (керованого своїм корпоративно-інституційним інтересом).

Виділимо такі діалогові майданчики в Україні, які багато років діяли і досі діють:

1) **Міжконфесійно-колегіальні** (коли декілька конфесій створюють колегіальну раду для формулювання консенсусної позиції та її наступного проголошення й утвердження в Україні). Насамперед це є Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО)[35]. У ній представлені 18 конфесійних суб'єктів, що узгоджуючи церковні позиції намагаються формулювати спільну точку зору для застереження інтересів віруючих цих конфесій. Однак цей міжконфесійний майданчик фактично обмежився кількістю прийнятних у 1996 р. членів, перетворившись на якийсь закритий клуб авраамістичних релігій. Це є також Всеукраїнська Рада релігійних об'єднань (ВРРО [36]), що виникла як паралельна структура до ВРЦіРО, включивши в засновників тих, кого, незважаючи на їх бажання і неодноразові спроби, не приймають до останньої, але які вважають, що також представляють інтереси (і мають на це повне право) інших релігій в Україні.

2) **Конфесійно-міжконфесійні** (започатковані певною конфесією з метою організації міжконфесійного діалогу в межах певного її конфесійного дискурсу та рамках заданої цим дискурсом методології у напрямку її автономних очікувань результатів такого діалогу):

➤ «Єкуменічний соціальний тиждень» (ЕСТ): форум, започаткований в межах єкуменічного дискурсу Римо-Католицької Церкви, але ініціатором і організатором виступає Інститут єкуменічних студій Українського Католицького Університету УГКЦ. Головні параметри розмови задаються власне католицькою традицією ведення інтелектуальних богословських дискусій, які контекстуалізуються в Україні [37, 38]. Це не єдиний організовуваний Римо-Католицькою Церквою діалоговий майданчик [39]. Загалом Римо-Католицька Церква формує сьогодні в Україні свою комунікативну мережу, завдяки якій популяризує, актуалізує та реалізує в українському контексті власні стратегічні програми (єкуменічні, соціальні, теологічні, дипломатичні) у напрямку застереження “користі глобальному людству та людині взагалі”, утвердження “миру взагалі” засобами постійного діалогу. Україна, українська специфіка, український контекст чи проблематика береться до уваги як привід для розмови чи окремий випадок загальної тенденції.

➤ УГКЦ започаткувала декілька діалогових майданчиків (потенційно - власна мережа), у яких довкола різної проблематики – від теологічно-богословської до прикладно-суспільної - конституюється дискурс пошуку об'єднавчих засад для порозуміння в межах українського контексту з урахуванням історіографії та потреб “українського світу”. Активно працюють круглі столи теологічно-богословського спрямування з метою обговорення генези та перспективи ідеї Єдиної Помісної Церкви в Україні [40].

Ще один міжконфесійний діалоговий майданчик на платформі УГКЦ, започаткований Комісією УГКЦ “Справедливість і Мир”, торкається конкретики сучасної української дійсності та потреб пошуку вирішення найгостріших суспільних проблем: утвердження миру та справедливості в українському суспільстві та у світі в світлі Євангелії та Соціального вчення Церкви. Робоча група проводить підготовку та аналіз існуючих перешкод та готує рекомендації для держави та організацій громадянського суспільства” [41]. Цей діалоговий майданчик орієнтувався на пошук моделей порозуміння роз’яреного війною українського суспільства. УГКЦ – Церква, яка є українською за духом, але водночас інституційно належною і до глобального виміру, опікується пошуком порозуміння в конкретних умовах сучасної України. Розмови складні, бо деякі спікери принципово не готові поступатися власними корпоративно-груповими цілями чи інституційними інтересами та висловлюються з метою застереження автономних очікувань від діалогу – довести значущість власної точки зору, пріоритетність конкретної інституційної позиції, продемонструвати адекватність лише своєї термінології та доцільність власного провідного дискурсу¹.

➤ Протестантські церкви скористалися 500-річчя Реформації для налагодження міжконфесійного діалогу в Україні, однак створювані протестантами діалогові майданчики не приваблювали представників тих конфесій, які не походять з Реформації, але стали ефективними й інтенсивними платформами для комунікації між різними протестантськими церквами. Внутрішньопротестантський діалог стосувався власне історичних коренів протестантизму і теми суспільного служіння. Доречно згадати Всеукраїнський День Подяки, що зібрав 17 вересня 2018 року у центрі Києва декілька сотень тисяч християн різних протестантських церков, продемонструвавши їхню відкритість до діалогу і між собою, і з українським суспільством в кожному його сегменті.

➤ Вперше про свою позицію щодо міжрелігійного діалогу в Україні заявили мусульмани, зокрема ДУМУ УММА, які в своїй соціальній концепції прописали, що міжрелігійний діалог "не є засобом обговорення або розуміння власної релігії через полеміку, а механізмом донесення ісламського віровчення до представників інших релігій та зміцнення міжрелігійного миру". Мусульмани України переконані, що співпраця та діалог з представниками інших віровизнань "гарантують ісламське представництво в суспільному житті країни, ухвалення важливих рішень у

---

¹ Представники Римо-Католицької Церкви оцінювали ситуацію в Україні з точки зору глобального виміру і закликали шукати «миру загалом» з «користю для людини взагалі»; представники Церкви Московського Патріархату наголошували на тому, що їх в українській дійсності утискають, наполягали на обмеженні їхніх прав; представники держави наполягали на чіткому визначенні кордонів Української державності, дотриманні норм та законів України, застереженні інтересів українських громадян.

царині релігійного законодавства, вирішення важливих соціальних проблем" [42, с.144].

➤ Виникають ініціативи знизу, які відчувають брак міжконфесійного порозуміння і бажають пізнати *Іншого*, презентуючи свою традицію (наприклад, неформальна група міжрелігійного миру), в межах якої відбувається реальне міжрелігійне комунікування на персональному рівні.

3) *Громадянсько-міжконфесійні* (зініційовані громадськими організаціями та рухами для осмислення й вирішення конкретних нагальних суспільних проблем із залученням конфесійних представників для цього):

➤ Громадський рух “Всі разом!” [43], який впродовж 2016-2017 років провів серію міжконфесійних заходів у найрізноманітніших містах України. Цей рух є “національною кампанією розвитку лідерів і управлінців для суспільних і державних перетворень на основі християнських цінностей”. Із цією метою вони й провели низку “теоретичних форумів”, “тренінгових сесій” та “практичних кабінетів”. Спостерігаємо, як цей діалоговий майданчик² виходить до ширшої тематики і залучає для її обговорення більшу кількість конфесійних представників. Так, однією з тем є захист інституту сім’ї і духовних цінностей, які є фундаментом української ідентичності” [44]. Планується удосконалення законодавчої ініціативи для подальшої комунікації з депутатами Верховної Ради України.

➤ Локальні міжконфесійні діалогові майданчики в різних містах України, зініційовані науковцями, викладачами, журналістами, бізнесменами, громадськими діячами за підтримки певної конфесійної спільноти (КС із толерантності у Запоріжжі, міжконфесійні заходи “Сходи” у Дніпрі тощо). Крім того розвиваються комунікативні платформи під реалізацію певних стратегічних програм громадських ініціатив: наприклад “Європейський Християнський Конгрес” [45]. Заснований він громадським діячем Володимиром Авер’яновим, що опікується пошуком стратегій порозуміння між християнами в Україні заради мирного майбутнього людства. Ці ініціативи отримують підтримку, якщо стратегічна програма ініціаторів співпадає із провідним дискурсом та автономними очікуваннями підтримуючих організацій.

4) *Інтелектуально-просвітницькі – міжконфесійні*. Особливої уваги заслуговують діалогові міжконфесійні майданчики, створювані освітніми закладами та інтелектуально-просвітницькими групами. У такому разі певна дослідницька проблема чи просвітницька ініціатива, сформульована групою фахівців, починає формувати власний діалоговий

---

² Відбулось декілька заходів у різних містах України: 1 жовтня 2016 «Всі разом! Форум» в Черкасах; 26 листопада 2016 «Всі разом! Форум» в Одесі; 26,27 січня 2017 «Рік Реформації: Початок» у Києві; 6 травня 2017 «Рік Реформації: Запоріжжя»; 18 березня 2017 «Рік Реформації: Харків»; 29-30 вересня 2017 «Рік Реформації: Северодонецьк».

дискурс. Потужним є Ресурсно-дослідницький центр Євро-Азійської Акредитаційної Асоціації в проведенні конференцій, виданні відповідної літератури; Львівський Центр міжконфесійного та міжрелігійного діалогу «Лібертас» та ін.

Не можна не згадати тут і про понад 20-літній досвід НаУКМА у запровадженні і викладанні курсу "Практичне релігієзнавство", ініціатором якого виступив професор Анатолій Колодний. Основним змістом курсу є організація і проведення зустрічей студентів із представниками різних релігійних течій, з їх лідерами, візити до храмів і синагог, монастирів і духовних навчальних закладів, до управлінь та патріархій, нунціатури та Біблійного товариства. Під час таких занять у студентів є можливість ознайомитися із тією чи іншою традицією напяму, без посередника, задати запитання, подискутувати. Студентам надзвичайно подобається така форма навчання, оскільки вони зустрічаються з живими носіями віри, які розвіюють або укріплюють існуючі у студентства стереотипи щодо тих чи інших релігій. Такі зустрічі корисні і самим релігійним організаціям, бо надають можливість спілкуватися з освіченою молоддю, розібратися в їхніх потребах і запитах. Цим досвідом скористалися й інші вузи України. Студенти Київських педуніверситетів ім. М. Драгоманова і Б.Грінченка, Тернопольських, Львівських, Чернівецьких, Полтавських, Харківських та Одеських вузів є гостями багатьох релігійних громад.

Зусиллями православних інтелектуалів організовано й активно функціонує діалоговий майданчик "Відкритий Православний Університет Святої Софії-Премудрості" [46], який зосереджується на сучасному стані й перспективах розвитку власне православного та, ширше, християнського богослов'я. Тут розмова ведеться на теоретичному рівні, але з розрахунком на ширший загаль зацікавлених слухачів і має просвітницьку мету. Для успішного діалогу позитивними виявилися лекції про *відкрите православ'я*, про *відкритий протестантизм*, про *відкритий католицизм*.

Подібні науково-практичні конференції та інтелектуально-теологічні платформи – фахова комунікація, зосереджена довкола релігійно-конфесійної тематики, також є ефективним засобом налагодження міжконфесійного діалогу зокрема ще й тому, що тут виробляються адекватні чи спільні методологічні підходи та термінологічне знаряддя для наступного порозуміння між різними конфесійними суб'єктами. Тут частково на себе функцію таких діалогових осередків взяли провідні вищі навчальні заклади України, в яких є науково-педагогічний колектив, зацікавлений у проведенні науково-практичних конференцій з релігієзнавчим ухилом за певною теоретично-дослідницькою тематикою.

Впродовж усіх років свого існування Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ стало справжнім промоутером налагодження міжконфесійного

діалогу на різних рівнях та з обговорення різних нагальних проблем в Україні.

5) Зовнішньо інспіровані – міжконфесійні. Оскільки Україна як сучасна поліконфесійна держава включена до глобальної спільноти, українська внутрішня релігійна ситуація є предметом зацікавлення й турботи європейської і світової спільноти. Адже у разі подальшої ескалації гібридної війни Росії проти України із використанням релігійного чинника й нагнітання ворожнечі у міжконфесійних відносинах, локальні внутрішні проблеми можуть стати проблемами світової безпеки. Тому останнім часом ОБСЄ та ООН інтенсифікувало просвітницько-аналітичні заходи в Україні, зорієнтовані як на ознайомлення української релігійної спільноти із моделями налагодження міжконфесійного порозуміння в інших європейських та американських країнах, так і на ознайомлення світової спільноти із точкою зору представників різних українських конфесій.

Застосовуючи до огляду міжконфесійного діалогу в сучасній Україні критерії розрізнення рівнів організації діалогових майданчиків, доходимо **певних висновків і таких рекомендацій:**

1) Міжконфесійний діалог в сучасній Україні знаходиться на етапі формування розгалуженої різношарової мережі найрізноманітніших діалогових майданчиків та платформ, які потрібно використовувати для формування нової парадигми мислення в умовах війни, що колись закінчиться.

2) Формальні параметри, а щонайбільше – стратегічні цілі для цих діалогових майданчиків та постійних комунікативних платформ задають ініціатори, тому від рівня розуміння та напрямку їх орієнтації залежить успіх діалогу в умовах війни, що вимагає постійної корекції позицій організаторів діалогу.

3) Організуючи діалог, організаторам необхідно враховувати дійсні обставини і нагальні проблеми українського суспільства, підпорядковуючи його не тільки автономним очікуванням суб'єктів-ініціаторів, а в першу чергу загальному провідному суспільному дискурсу та заданій стратегічній меті.

4) Держава Україна має запропонувати суспільству **власну стратегію налагодження міжконфесійного діалогу** в сучасній Україні з ясно вираженою промоцією державного інтересу та інтересу українських громадян, потреб формування й утвердження саме Української України. Покладаючись на експертні наукові інституції, громадські ініціативи, очікування церков, держава має сприяти формуванню логічно організованої, системно діючої, методологічно продуманої, концептуально виваженої комунікативної мережі, в якій поступово формулюватиметься мова порозуміння між різними конфесійними суб'єктами.

5) Беручи до уваги специфіку релігії (орієнтацію на вищий авторитет влади Бога), що додає особливої ваги теологічним обґрунтуванням цілі діалогу, релігійним організаціям потрібно нарощувати свій потенціал в утвердженні релігійних підстав у його організації та проведенні, впроваджуючи історично перевірені форми в сучасну практику міжконфесійних взаємин.

6) Громадянському суспільству, слідкуючи за розгортанням релігійної ситуації в країні, розвивати дієві механізми впливу на державу, церкви, людність, утверджуючи цінності демократичного розвитку, плюральність світоглядів та релігій в Україні.

7) Міжнародним структурам потрібно постійно тримати в полі зору стан діалогу в Україні між різними суб'єктами, виступаючи в ролі зовнішніх експертів щодо міжконфесійних і державно-церковних відносин, активно поширюючи міжнародний досвід успішного вирішення складних міжконфесійних проблем в світі.

Список використаних джерел

1. Филипович Л. О. Міжнародний досвід міжрелігійного діалогу // Релігія – Світ – Україна. Колект. монографія в 3-х книгах. Книга I: Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу. – К., 2010. – 339 с.- С. 153-164.
2. Филипович Л. Католицька концепція міжрелігійного діалогу: зміна акцентів // Там само. – С.164-171.
3. Яроцький П. Православно-католицький діалог на вселенському рівні // Там само. - С.172-178.
4. Яроцький П. Католицизм як світова церковна імперія // Там само. – С. 295-318.
5. Шевченко В. Істинність релігії і проблема налагодження міжконфесійного діалогу сучасності // Там само. – С.319-336.
6. Цікавим й доречним тут є висловлювання молодого євангельського теолога А.Дубровського: “Справедливою буде та думка, що формування соціальної доктрини будь-якої конфесії повинне відбуватися в контексті екуменічного діалогу, нехай навіть і заочного: нам необхідно враховувати напрацювання в цій галузі всіх християнських спільнот і об'єднань” [Дубровский А. Принципы формирования структуры социальной доктрины евангельской церкви // Дубровский Алесь. Религия, преодолевающая себя.- Ирпень: Ассоциация «Духовное возрождение», 2011.- С.34.]
7. Колодний А. Практикум із толерантизації міжконфесійних відносин // Практичне релігієзнавство. Колективна монографія. За редакцією професорів А.Колодного і Л.Филипович. – Київ, 2012. – 315 с.- С.294-311.
8. Колодний А. Феномен українського релігійного плюралізму // Колодний Анатолій Миколайович. Історіософія релігії. Монографія. – К.: УАР, 2013. – 386 с.- С.304-310.
9. Колодний А. Конфесії України в контексті релігійних реалій світу // Там само. – С. 310-320.
10. Колодний А. Проблеми релігійного життя України // Там само. - С.363-368.
11. Горкуша О. Міжконфесійний богословський діалог в сучасній Україні// Релігія-Світ-Україна. Колект. монографія в 3-х книгах за наук. редакцією професорів А.Колодного і Л.Филипович. Книга II: Міжконфесійні відносини поліконфесійної України. – К., 2011. – 371 с.- С.25-54.
12. Горкуша О. Проблеми налагодження міжконфесійного богословського діалогу в сучасній Україні // Релігійна свобода. Щорічник №16.- Свобода релігії і міжрелігійний

діалог: глобальні виміри й локальні вияви. За загальною редакцією д.філос.н. А. Колодного. – К.: Український видавничий консорціум, 2011.- 309с.- С. 158-169.

13. Горкуша О. Конфесійно-богословські можливості утвердження міжконфесійної злагоди // Практичне релігієзнавство. – С.256-281.

14. Колодний А. Релігія в контексті структури суспільної свідомості // Релігія в контексті суспільної свідомості. Колект. монографія. За ред. проф. А. Колодного. – К.:ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2015. – 480с. – С. 12-78.

15. Колодний А. Релігія як інтегративний чинник суспільної свідомості // Там само.- С.464-477.

16. Горкуша О. Співвідношення релігії і філософії як світоглядний процес // Там само. – С.102-138.

17. Горкуша О. Релігія та філософія в контексті структури суспільної свідомості // Там само. – С.21-51.

18. Саган О. Структурний рівень взаємовідносин релігії і політики//Там само.– С.139-140.

19. Саган О. Функціональний рівень взаємовпливу релігії і політики // Там само. – С.141-146.

20. Саган О. Держава і церква: основні моделі взаємодії // Там само. – С.150-156.

21. Яроцький П. Політизація релігії. Еволюція соціально-політичних орієнтацій і діяльності релігійних організацій // Там само. – С.156-158.

22. Єленський В., Саган О. Релігійний чинник в контексті політичного життя незалежної України // Там само. С. 159-171.

23. Бучма О. Релігійний фактор у процесах формування правової свідомості // Там само.- С.172-205.

24. Павленко П. Релігійна і моральна свідомість в їх історичній і функціональній взаємодії // Там само. – С.206-294.

25. Колодний А., Филипович Л. Релігія в контекстк українського духовного і національного відродження// Колодний А. М. Історіософія релігії. Монографія. – К.:УАР, 2013. – 386с. – С.349-362.

26. Горкуша О., Филипович Л. Геополітичний україно-російський конфлікт: реакція українських церков // Українське релігієзнавство № 79.– К., 2016.- С. 7-17.

27. Горкуша О., Филипович Л. Церква – активний учасник утвердження громадянського суспільства (Майдан 2013-2014 рр.) // Актуальні релігієзнавчі проблеми сьогодення. Українське релігієзнавство № 77.– К., 2016.- С.91-109.

28. Горкуша О. Міжконфесійний діалог в сучасній Україні // Українське релігієзнавство. № 83 – Київ, 2017.- С.45-60.

29. Арістова А. Особливості релігійної комунікації та сучасні трансформації комунікативних функцій релігії // Функціональність релігії: український контекст. Монографія. За ред. А.Колодного та Л.Филипович. – К., 2017. – 339 с. – С.255-281.

30. Докаш В. Релігія як комунікативний елемент в стратифікаційній системі суспільства // Українське релігієзнавство. - № 83, - К. 2017 – С. 29-35.

31. Горкуша О. Світоглядна функція релігії та церковна ідентичність: виклики в сучасних координатах української дійсності // Українське релігієзнавство. - № 80. - К. 2016.- С. 31-46.

32. Филипович Л. Релігійні ідентичності в Україні: постановка проблеми // Там само. - С.47-52.

33. Колодний А. Релігійний феномен у змінах його складових: релігієзнавче бачення // Там само. – С.14-17.

34. Титаренко В. Досвід і перспективи релігійних організацій в Україні: призма незалежності // Там само. – С. 58-61.

35. <http://www.vrciro.org.ua/ua/council/members>.

36. <http://viro.org.ua/>.

37. Див.: Гідність, служіння, солідарність – ключові месиджі X Єкуменічного соціального тижня // <http://uanews.lviv.ua/society/2017/10/03/131733.html>.

38. Єдність християн України – новий формат // <http://velychlviv.com/u-lvivskij-miskij-radi-vidbulas-pres-konferentsiya-z-nagody-vidkryttya-h-ekumenichnogo-sotsialnogo-tyzhnya/>; <http://credo.pro/2017/10/191033>.

39. Наприклад, ще один міжконфесійний симпозиум на базі того ж УКУ відбувся нещодавно у Львові: «У Львові 3 жовтня за підтримки Інституту родини та подружнього життя, а також Центру міжконфесійного і міжрелігійного діалогу «Лібертас» відбувся II Міжрелігійний симпозиум «Особливості виховання в християнській та юдейській традиціях». Серія подібних заходів, спрямована на утвердження та поширення родинних цінностей, виявлення схожих і відмінних поглядів на інститут сім'ї з позиції різних релігій.» // <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/68509/>.

40. Круглі столі, що проводяться в різних містах України за назвою “Біблія про єдність Церкви” та ініціюються УГКЦ, збирають богословів-біблеїстів в основному з-поміж представників Київської християнської традиції – УГКЦ, УПЦ МП, УПЦ КП. Модерує – отець Ігор Шабан – голова Комісії УГКЦ сприяння єдності християн, доктор богослов'я. Головною метою є спроба розпочати обговорення тематики єдиної Церкви та з'ясування питань: Чи існують у Святому Письмі тексти щодо єдності Церкви? Чи існує сьогодні реальна модель майбутньої єдності? На якому фундаменті має будуватися ідея єдиної помісної Церкви в Україні?”.

41. До миру – всупереч війні: огляд перешкод становлення стійкої демократії (Аналітичне дослідження) // Матеріали аналітичного дослідження Робочої групи... за період березня-червня 2017 року. – К., – 2017. – С.5.

42. Соціальна концепція мусульман України // Українське релігієзнавство. - №84. – К., 2017.- С.133-144.

43. "Наш спільний базис – християнські цінності. Наша спільна мета – побудова здорового громадянського суспільства. І все це – виключно спільними зусиллями всіх учасників руху. «Всі разом!» — це об'єднаний гучний голос людей і організацій, які сповідують спільні цінності" // <http://vsirazom.ua/about>.

44. <http://vsirazom.ua/vchinki/vidbuvsya-kruglij-stil-pro-xristiyanski-cinnosti-yak-osnovu-ukra%20%97nsko%20%97-identichnosti>.

45. https://www.facebook.com/groups/1601397093445246/?multi_permaLinks=1937686293149656&notif_id=1507494249584465&notif_t=group_activity.

46. <https://www.facebook.com/openorthodoxuniversity/?fref=mentions&pnref=story>.

УДК 241.13

Кулагіна-Стадніченко Ганна. Антиномія «чоловік-жінка» в особистісній перспективі становлення індивідуальної релігійності православного віруючого

Анотація. У статті досліджується антиномічність феномену «чоловік-жінка» з точки зору богослов'я та світської науки. Автор вивчає особливості його функціонування на рівні індивідуальної релігійності православного віруючого та в українському контексті. Звертається увага на кілька викликів, що завжди поставали наріжним каменем зіткнення альтернативних думок при вирішенні антиномії «чоловік-жінка». Зазначено важливість останньої для православного віруючого з огляду на віднаходження сенсу життя, його обумовленість усвідомленням індивідуального фіналу особи. Показано, що категорія взаємності залишається універсальною для феноменологічного розуміння сенсу статі. Однак, на відміну від світського підходу, апологети християнства воліють казати про формування статевої ідентичності, а не відшукувати відмінності між статями. Натомість науковий підхід чітко